

İNSANA SON ÇAĞRI KUR'AN'I NASIL ANLAMALIYIZ?*

Prof. Dr. İbrahim Hilmi Karşlı

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

GİRİŞ

Tarih boyunca Allah Teâlâ insanı yalnız bırakmamış, görevlendirdiği elçiler vasıtası ile benimseyeceği inanç prensipleri ve hayatında uygulayacağı ibadet ahlak ve diğer ilkeleri ona göndermiştir. Kur'an, vahiy zincirinin bir devamı olup Allah Teâlâ'nın insanı eğitmeye çalıştığı çağrılarının sonuncusudur. O, Hz. Muhammed'e Arapça olarak melek Cebrail aracılığı ile vahyedilmiştir. O günden bugüne nesilden nesile hiçbir değişikliğe uğramadan nakledilmiştir. Kur'an geldiği andan itibaren insanlar tarafından kendisinin bir benzerinin asla getirilemeyeceği çağrısını yapmıştır.¹ Tarih boyunca gelen peygamberler mesela Hz. Musa sihriyle, Hz. İsa tıpla ilgili mucizelerle gönderilmişlerdir. Ancak bunlar zamanlarıyla sınırlıydı. Hz. Muhammed'in en büyük mucize ve delili ise Kur'an'dır, dolayısıyla kıyamete kadar geçerliliğini devam ettirecektir.² Kur'an, sadece insanları değil, cinleri de muhatap almış ve onları kendisine hayran bırakmıştır.³

* Bu makale, "Kur'an'ı Anlamaya Giriş" adıyla Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınlarından çıkan kitabımızdan özetlenerek hazırlanmıştır.

1. Bakara, 2/23-24.
2. Buhârî, İ'tisâm, 1.
3. Cin, 72/1-2.

Müslümanların değerler sisteminde Kur'an eşsiz bir yere ve kutsiyete sahiptir. Ona izafe edilen bazı yücelikler şunlardır: Kur'an, geçmiş ve geleceğe, fizik ve fizik ötesi âleme ait bilgilerin kaynağıdır. Yine o, ilim, hikmet ve ilâhî sırların hazinesi olup insanlığa yapılan hem bir uyarı hem de bir müjdedir. Ona denk düşecek, onunla yarışacak başka bir söz yoktur, bir kelâm harikasıdır. Bütün güzelliklerin, rahmetin ve şifanın kaynağı olup ona bağlananlar sonsuz saadet ve güzelliklere mazhar olurlar. Bunlar, Kur'an'ın Müslüman hafızadaki üst değerini ortaya koyan tespitlerden sadece bazılarıdır. Müslümanlar, ya kahir ekseriyetiyle manasını anlamadan bu şekilde Kur'an'a inanmaya devam edecek ya da onun ayetlerini anlayacak ve getirdiği ilâhî değerleri yaşamaya çalışacaktır. Birinci yol tercih edilirse o, mutlak hakikat ve kutsalın eşsiz bir sembolü olarak kabul edilmeye devam edecek; fakat müminin iman ve amelî hayatının gelişmesinde hedeflediği değişim ve dönüşümü gerçekleştirmeyecektir. Bereket ve uğur getirir düşüncesiyle dini merasimlerde bazı ayetleri tilavet edilecek; ancak insanların, ilâhî değerler istikametinde zihin, gönül ve amel olarak yücelmelerine pek bir katkı sağlamayacaktır. Eğer ikinci yol tercih edilecekse onun nazil olduğu tarihle ilişkisi, muhtevası, ele aldığı konular, anlaşılma ve tefsir edilme yöntemleri hakkında bilgi sahibi olmak önemlidir. Yine okuyucunun ondan istifade etme noktasında kişisel hazırlık ve yönelişleri dikkatten uzak tutulmamalıdır. Bu makalede kısaca bu konulara değinilecektir.

A) KUR'AN'IN ÇAĞRISI, ANLAŞILMASI VE İNSANIN ONA OLAN İHTİYACI

Kur'an-ı Kerim Hz. Âdem'den itibaren bütün peygamberlerce tebliğ edilen ilâhî dinin son şeklidir. Öncekileri kuşatıcı bir mahiyet arz etmektedir. Bu yönüyle Hz. Musa ve Hz. İsa'ya gönderilen Tevrat ve İncil'i asılları itibariyle tasdik eden ve onlardaki doğruları gözetten bir özellik ortaya koyar.⁴

Yahudilik ve Hıristiyanlığın kutsal kitapları Eski Ahit ve Yeni Ahit'tir. Ancak asıllarının muhafaza edilmesi açısından bunlarla Kur'an arasında önemli farklar vardır. Meselâ hafızlık geleneği Kur'an'a mahsustur. Çünkü Yahudi ve Hıristiyan geleneklerinde ezberleme bir muhafaza yolu olarak uygulanmamıştır. Yine Eski Ahit ve Yeni Ahit olarak isimlendirilen bu kitapların olu-

4. Mâide, 5/48.

şumu uzun dinî ve tarihî gelişmenin bir neticesidir. Tevrat'ın nihaî şeklini alması, Hz. Musa'dan yaklaşık on üç asır sonra milâdî I. yüzyılda gerçekleşebilmiştir. Bu açıdan Tevrat metninin oluşumu, Hz. Musa'dan sonraki durumu, mevcut Tevrat nüshasının hangi dönemde kimler tarafından yazıldığı gibi hususlar ilmî bakımdan tartışmalıdır. Diğer taraftan mevcut İnciller'in Hz. İsa tarafından yazılmadığı Hıristiyanlarca da kabul edilmektedir. Bunlar ondan en az otuz yıl sonra yazılmaya başlanmış ve miladi I. Yüzyılın sonunda yazma işi tamamlanmıştır. Kur'an'a gelince, nüzul sürecinin başından itibaren Resûl-i Ekrem ve bazı sahâbiler tarafından bütün ayetleri hem ezberlenmiş hem de yazıya geçirilmiştir.⁵

Kur'an, şu anda yeryüzünde mevcut kutsal kitaplar içerisinde tevhit inancını kesin çizgilerle ortaya koyan tek kitaptır. Nazil olduğu Hicaz bölgesinde müşrik, Yahudi ve Hıristiyan toplulukları vardı. Her üç topluluk da esas itibarıyla mutlak kudret ve ilim sahibi olan Allah'ın varlığına inanıyorlardı. Bunlardan Yahudi ve Hıristiyanlar aslında tevhit geleneğinden gelen topluluklardı; ancak tarihsel süreçte bundan sapmışlardı. İşte Kur'an vahyi, puta tapmanın yaygın olduğu ve tevhit inancının şirkle bulaştırıldığı böyle bir ortamda gelmiştir. Fakat ulûhiyetin/ilahlığın sadece Allah'a ait olduğu temel ilkesini getirerek Yaratan ile yaratılanın vasıf ve özelliklerini hiçbir tartışmaya mahal bırakmayacak şekilde birbirinden ayırmıştır.

Kur'an'ın getirdiği temel ilkelerden bir diğeri de ahiret inancıdır. Bu inanç, dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci bir hayatı öngörür. Kur'an'dan önceki semavî kitaplarda da ahiret inancına yer verilmiştir. Ancak konu hiçbir zaman Kur'an'daki kadar açık ve etkileyici bir şekilde ifade edilmemiştir. Kur'an'da yüzden fazla terim ve deyim kullanılarak ahiret inancı işlenmektedir. Bu tekrarın hedeflerinden biri de, dünya ile ahiret arasındaki psikolojik mesafeyi kısaltarak müminin ruhunu yüceltmek ve hayatını ebedileştirmektir.⁶

Bu ilahi kelimeler geldiği ilk andan itibaren muhatapları üzerinde büyük bir etki uyandırmıştır. Hz. Peygamberin ondaki inanç, ibadet ve ahlak ilkelerini tebliğ edip hayata geçirmesi ciddi bir değişim ve dönüşüme sebep olmuştur. İlk Müslümanlar ayetleri okudukça iman ve İslam konusunda kararlılıkları arttı, sevinip birbirine bunu müjdelediler.⁷ Vahyi öğrenip öğretmeyi, müzakere edip ezberlemeyi, ona bağlanıp amel etmeyi hayatlarının gayesi edindi-

5. Ömer Faruk Harman, "Kur'an (Kur'an ve Kitab-ı Mukaddes)", DİA, XXVI, 412-413.

6. Bekir Topaloğlu, "Âhiret", DİA, I, 543-544.

7. Tevbe, 9/124.

ler. Cebrail'in gelmesi, ayetleri getirmesi, ilk Müslümanların yaşadıkları hayatın bir parçası idi. İlahî mesajlar onların gündemini oluşturdu, onun verdiği müjde ve uyarılarla hayatlarını sürdürdüler. Ayetler geldikçe hayatları anlam kazandı, fakat o kesildikçe eksikliğini derinden hissettiler. Çünkü onlar, Kur'an'ı Allah Teâlâ'nın kendilerine bahsettiği bütün hayır ve güzelliklerin kaynağı, sonsuz mutluluk ve saadetin rehberi olarak gördüler. Onu güzelce anladılar, maksatlarını kavradılar, hayatın bütün alanlarında olanca gayretleriyle onunla amel ettiler. Zira onlar biliyorlardı ki, "*Onunla konuşan doğru söyler; onunla hükmeden adaletli olur, onunla amel eden eşsiz mükâfata erer ve ona davet eden dosdoğru yola çağırılmış olur.*"⁸ Ashab-ı Kiram sadece bireysel olarak Kur'an'ı yaşamakla yetinmediler, ayrıca ayetlerin barışa, adalete, onurlu ve şerefli bir hayata çağırın aydınlık mesajlarını insanlara ulaştırmak için her türlü çile ve zorluğa katlandılar, hicret ettiler, mal ve canlarını bu uğurda feda etmekten çekinmediler.

Şu olay, Sahâbe'nin Kur'an sevgisini bizlere göstermesi açısından manidardır: Hz. Peygamber henüz ebedi âleme irtihal etmişti. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'le beraber Ümmü Eymen'in ziyaretine gitmişlerdi. Yanına vardıklarında bu yaşlı kadıncağz ağlıyordu. Onu bu halde görünce "Niçin ağlıyorsun, Peygamber'in Allah Teâlâ katında ereceği mükâfatın daha hayırlı olduğunu bilmiyor musun?" Diyerek onu teselli etmek istediler. Bunun üzerine vahiy sevdalısı bu kadıncağzın dilinden şu sözler döküldü: "Bilmez olur muyum? Elbette ki Allah'ın elçisi, sonsuz güzelliklere ve yüceliklere ermiştir. Ben onun ölümüne değil, onun ölümüyle vahyin kesilmesine ağlıyorum." Bu söz onları da hüznülendirdi ve hep beraber ağladılar.⁹

Yüce Kur'an, sonraki dönemlerde dünyanın dinî, sosyal ve siyasî tarihi üzerinde köklü ve kalıcı etkiler yapmıştır. Asırlar boyunca sayısız insanın ferdi ve toplumsal hayatlarında, inanç ve pratiklerinde ilham ve feyiz kaynağı olmuştur. Müslüman toplulukların zor dönemlerden geçtiği günümüzde bile yeryüzünün değişik coğrafyalarında yaşayan kadınıyla erkeğiyle milyarlarca Müslüman, onun içerdiği talimat ve telkinlerden esinlenerek yaşamaktadırlar.

Kur'an, insanlık tarihinde en önemli medeniyetlerden biri olan İslam kültür ve medeniyetinin temel kaynağıdır. İlmi ön plana çıkarmıştır. Nitekim ilk insanın isimleri bilmesi ile meleklerden üstün bir payeye erdiğine işaret eder.¹⁰

8. Tirmizî, 8, 29.

9. Müslim, *Fedâilu's-sahâbe*, 103.

10. Bakara, 2/31.

Kur'an vahye ilim demiş,¹¹ Hz. Muhammed'e hitaben: *“Deki: rabbim ilmimi artır”* tavsiyesinde bulunmuştur.¹² Bunlar onun vahiyle aydınlanmış akla ve bilgiye verdiği önemi göstermektedir. İslam medeniyetini bir “kitap” ve “bilim” medeniyeti haline getiren Kur'an'dır. O, hakikate ve gerçeğe varmada zanla hareket etmemek,¹³ taklide sapmamak,¹⁴ aksine kesin bilgi ve belgeye dayanmak ilkelerini getirmiştir.¹⁵ Yine o, ilim, hikmet, kitap, tefekkür, tezekkür, tefakkuh, taakkul gibi bilgi ve düşüncede derinleşmeyi ifade eden çok sayıdaki kavramı defalarca kullanmıştır. Böylece başta doğrudan Kur'an'a dayalı ilimler olmak üzere bütün ilim dallarında mensupları arasında bir araştırma ruhu ve heyecanı uyandırmış, İslam medeniyetinin temelini oluşturan ilim ve irfan hamlesinin öncüsü olmuştur.

Yüce Kur'an, dün olduğu gibi bugün de insan için dosdoğru olana, en faydalı, en iyi ve en güzel olana çağırmaktadır.¹⁶ O, hep insanlığın önünden gitmiş, yolunu ve ufkunu daima aydınlatmıştır. Kur'an'ın emirlerinden hangisi dün insanlığa faydalı idi de bugün lüzumsuz bir hale gelmiştir ki? Meselâ insanı kötülük ve çirkinliklerden arındıran namaz için böyle bir şey söyleyebilir miyiz? Yine fakirle zengin arasında ülfet ve kardeşlik köprüleri tesis eden zekât, sadaka bugün lüzumsuz hale mi gelmiştir? Diğer taraftan İslam'ın aile bağlarını korumaya yönelik teklif ettiği değerler, dün faydalı idi de bugün bunlardan uzaklaşılması iyi mi olmuştur?

Kur'an, dinî, manevî olanla ilişkilerin zayıflamaya yüz tuttuğu günümüzde bile milyonlarca insanın elinden tutmakta, şiddet, haksızlık, hayasızlık ve çirkeflikten onları uzaklaştırmaktadır. Buna karşılık hayır, cömertlik, fedakârlık ve diğer kâmlık konularında onları teşvik etmekte ve aktif hale getirmektedir. Yine Kur'an, dün olduğu gibi bugün de yeryüzünde mazlumların, mağdurların umut kapısı, yaşama sevinci ve hayatın anlamı olmaya devam etmektedir. İnsanların yollarına ışık tutmakta, akıllarını aydınlatmakta, gönülleri-ne güven ve huzur vermektedir. Gittikçe yaygınlaşan hoyratlık, acımasızlık ve şiddete rağmen, kendisine gönül verenleri daima şefkate, inceliğe ve nezakete davet etmektedir. Çünkü *“Gerçekten bu Kur'an, en doğru yola götürür ve iyi işler yapan müminler için büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler.”*¹⁷

11. Bakara, 2/120.

12. Taha, 20/114.

13. Yunus, 10/36.

14. Bakara, 2/170.

15. Bakara, 2/111, Enbiya, 21/24.

16. İsrâ, 17/9.

17. İsrâ, 17/9.

İnsanın bu dünyada bütün uğraşlarının esas hedeflerden birisi güven arayıdır, kaygı ve korkulardan kurtulma çabasıdır. İnsan, kendi varlığını ve geleceğini güvende hissettiği ölçüde mutlu olur, aksi bir durumda da endişeli ve huzursuzdur. Çünkü yaratılışı itibariyle o aciz, geleceği konusunda garantisi olmayan bir özelliğe sahiptir. Nitekim bu durum sebebiyle insan, Kur'an'ın ortaya koyduğu iman, ibadet ve ahlâk ilkelerine bağlanarak Allah'ın koruma ve kayırması altına girer. Sonsuz şefkat ve merhamet sahibi Yüce Yaratıcı'nın kendisine dünya ve ahirette dost olduğuna yakinen inanarak güven bulur, O'nun yardım, destek ve himayesini her zaman yanı başında hissederek yaşar.¹⁸ Böylece bu dünyada acizliğin ve yalnızlığın doğurduğu kaygı, huzursuzluk ve gelecek endişesinden gittikçe uzaklaşır.

Toprağın suya ihtiyacı neyse, insanın da vahye ihtiyacı odur. Toprak nasıl ki yağmur sayesinde her türlü tat, renk ve güzellikteki bitki, çiçek ve meyveyi verirse, insan da vahyin rahmet ve bereketiyle çeşit çeşit manevî ve ahlâkî güzelliklerle bezenir. Nitekim Resûl-i Ekrem, vahyi toprağa düşen yağmura benzetir ve şöyle der: *“Allah'ın benimle gönderdiği hidayet ve ilim, (farklı yapılardaki) topraklara düşen bol yağmura benzer. Bunlardan bazıları temizdir, suyu alır, bol bitki ve ot yetiştirir. Bazıları kuraktır, suyu (yüzeyinde) tutar. Bu sudan insanlar yararlanır; hem kendileri içerler hem de (hayvanlarını) sularlar ve ziraat yaparlar. Diğer bir toprak çeşidi de vardır ki dümdüzdür. (Ona da yağmur düşer ama) o ne su tutar ne de bitki yetiştirir. Allah'ın dinini inceden inceye kavrayan, Allah'ın beni kendisiyle gönderdiği hususlardan faydalanan, öğrenen ve öğreten kimse ile (bunları duyduğu vakit kibrin-den) başını bile kaldırmayan ve kendisiyle gönderildiğim Allah'ın hidayetini kabul etmeyen kimsenin misali işte böyledir.”*¹⁹ Yine ayette vahiy, kökü yerin derinliklerinde, gövdesi ve dalları gökyüzüne doğru uzanmış her zaman meyve veren bir ağaca benzetilir.²⁰

Eğer insan Kur'an'la beraber yaşamayı başarırsa, hayatı ve ölüm sonrasında gerçek yüzüyle tanıyacaktır. Allah Teâlâ'nın kendisine olan lütuf ve ihsanının ne kadar cömertçe olduğunu daha yakından görecektir. Şu ilâhî beyanda işaret edildiği gibi okuduğu her bir ayet, zihninde yeni bir anlam kazanacak, manevî bir iklimi teneffüs etmesine sebep olacaktır: *“Ey insanlar! Rabbinizden size hakikatin bir delili geldi ve size aydınlatıcı bir ışık gönderdik. Allah'a iman edenlere ve O'na sınıksız sarılanlara gelince, Allah onla-*

18. Bakara, 2/257; A'râf, 7/196.

19. Buhârî, İlim, 20.

20. İbrahim, 14/24-25.

rı rahmeti ve lütfu ile kuşatacak ve dosdoğru bir yol ile kendisine yöneltecektir."²¹

Evet, insan Kur'an'la dost olursa, bir gün Rabbinin çok merhametli olduğu ve kullarını çok sevdiği müjdesini alacak,²² bir başka gün Allah yolunda fedakârlıkta bulunmanın anlamını yeniden keşfedecektir.²³ Bir an gelecek, ebedi kurtuluş ve cennetin güzellikleri hayalini süsleyecek,²⁴ bir başka zaman gelecek hesap sahneleri kalbini ürpertecek, hafızasında silinmez izler bırakacaktır.²⁵ Bir gün hayatın inişli çıkışlı yollarında sabırlı ve kararlı olmanın ne kadar gerekli olduğunu anlarken, bir başka gün hayırlı ameller konusunda çok daha fazla gayret etmenin önemini kavrayacaktır.²⁶ Böylece şu hadiste belirtildiği gibi rabbânî bir hayatın bu kimsenin davranışlarındaki yansımaları net bir şekilde görülecektir: "*Kur'an'ı öğreniniz, okuyunuz ve okutunuz. Zira onu öğrenip okuyan ve onunla amel eden kimsenin hali, içi misk dolu, kokusu her tarafa yayılan bir dağarcık gibidir. Kur'an'ı öğrenen ve hafızasında olduğu halde uyuyan kimsenin hali ise, içi misk dolu ağız bağlı dağarcık gibidir.*"²⁷

İnsan Kur'an'la beraber yaşamayı öğrenirse, nefsinin tahrik ve şeytanın tuzaklarını aşmanın daha bir kolaylaştığını görecektir. Böylece hayata rahmanî bir gözle bakmayı öğrenecektir. Allah rızasını kazanma uğruna adımlarının daha bir sıklaştığını fark edecektir. Çünkü ayette ifade edildiği gibi ona uymak, yeniden var olmak ve ihya olmak demektir.²⁸ Yine Kur'an sayesinde o, tevhidi özümseyecek, kula kul olmaktan kurtulup sadece Allah'a kul olacaktır. Dolayısıyla haysiyetli ve onurlu bir hayat yaşayacaktır. Çünkü Müslümanların izzet ve şerefi, bu Yüce Kitab'ın çağrısına kulak vermek, onun içerdiği emir ve yasakları yerine getirmekten geçmektedir.²⁹

İnsan Kur'an'la beraber yaşamayı öğrenirse, sıkıntı ve musibetlerin üst üste geldiği, yaşama mecalinin kalmadığı anlarda ona direnme gücü verecek ve yeniden onu hayata bağlayacaktır. Tevhit şuuruyla insandaki kalp, akıl ve irade kuvvetleri birleşecek, böylece o yeni bir dinamizm ve güç kazanacak-

21. Nisâ, 4/174-175.

22. Hûd, 11/90.

23. Bakara, 2/261.

24. Hadîd, 57/12.

25. Abese, 80/34-37.

26. Mû'minûn, 23/61.

27. Tirmizî, *Sevâbu'l-Kur'an*, 2.

28. Enfâl, 8/24.

29. Enbiya, 21/10.

tır. Duygu ve düşünceleri bulduğunda, vahiy zihnini arındıracak, yaratılış ve dünyada varoluş amacını ona yeniden hatırlatacaktır. Çünkü Kur'an, getirdiği hayat dolu mesaj ve ikna edici delilleriyle insanların basiretlerini açan, kalplerini aydınlatan bir kitap olarak kendini tanıtır.³⁰

Kur'an'la beraber yaşamının ne demek olduğunu bir de müfessir Seyyid Kutub'tan dinleyelim: "Kur'an'ın gölgesinde hayat bir nimettir. Bu nimeti ancak tadanlar bilir. Ömrü yücelten, çirkefliklerden arındıran ve mübarek kılan bir nimettir bu. Hamd olsun Allah'a, bana Kur'an'ın gölgesinde bir müddet yaşamayı lütfetti. Orada hayatımda hiç tatmadığım nimetleri tattım. Hayatı yücelten, onu kötülüklerden temizleyen ve mübarek hale getiren bu nimetin lezzetini orada hissettim. Şu Yüce Kur'an vasıtası ile benimle konuşan Yüce Allah'ın sözlerini duyarak, işiterek yaşadım orada. Ben ki basit ve aciz bir kul... İnsana yapılan bu ulvi ve yüce ikram, ne büyük bir lütuftur? Hayatın bu kitap vasıtasıyla vardığı o yükseklik ne yükseklik? Kerem sahibi Yaratıcı'nın insanoğluna bahsettiği bu kıymetli makam ne büyük bir makamdır? Kur'an'ın gölgesinde insan varlığının gayesi ve bütün mevcudatın hedefi olan o mükemmel, o kapsamlı, o yüce, o temiz tasavvurla dola dola yaşadım."³¹

İnsana kazandırdığı bütün bu değerlere karşın günümüz Müslümanlarının Kur'an'la olan ilişkileri nedir? Evet, bugün Müslümanların Yüce Kur'an'ın kendisine saygıda kusur etmedikleri bir gerçektir. Hatta dinî uygulamalara gereken hassasiyeti göstermeyenler bile, Mushaf'ın kendisine karşı son derece hürmetkârdırlar. En azından uğurlu gelir inancıyla evlerinin mutena bir yerinde onu saklar, cenaze ve benzeri merasimlerde sevap ümidiyle ondan belirli sûre ve ayetleri okur veya okuturlar. Toplumun "Kur'an" isminin geçtiği hayır faaliyetlerine karşı özel bir ilgisi vardır. Bu da, ona izafe ettikleri kutsiyeti göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

İnsanlar hayatlarının değişik safhalarında Kur'an'a yer verirler. Meselâ kıldıkları namazlarda ondan ayet ve sûreler okurlar. Ayrıca namazda okudukları bazı dualar da yine Kur'an'da yer alan ayetlerdir. Müslümanlar, sadece hayatlarının doğum, sünnet, evlilik ve ölüm gibi önemli aşamalarında değil, Kur'an ayı olarak bilinen ramazan ayında ve cuma gecelerinde de Kur'an okur, bütün bunları da ibadet şuuru içinde yaparlar. Yine Kur'an'ın baştan sona hatmedilmesinin, halkımız nazarında ayrı bir önemi vardır. Hele ilerleyen yaşlarda onun aslından tekrar tekrar okunması, bazı Müslümanların ibadet şuuruyla huşu içerisinde gerçekleştirdikleri bir tutku haline gelir.

30. Câsiye, 45/20.

31. Seyyid Kutub, *fi Zılâli'l-Kur'an*, Dâru's-şurûk, bs. 17, Beyrut 1992/1412, I, 11.

Bütün bu olumlu yönlerine rağmen bugün toplumumuzun Kur'an'ı anlama konusunda yeterince gayret sarf ettiğini söylememiz zordur. Bu İlahi Kelam, kendisine reva görülen bu muameleyi ve ilgisizliği hak etmemektedir. Çünkü o, sadece kutsallaştırılsın ve bir inanç nesnesi olarak kabul edilsin diye gönderilmemiştir. Aksine onun temel amacı, insanın aklı ve vicdanıyla buluşmak, hayat yolculuğunda ona rehberlik yapmak, dünya ve ahrette onu aydınlığa ve esenliğe kavuşturmaktır. İşte bunu gerçekleştirebilmek için, Kur'an'la olan ilişki sadece kutsama, yüceltme ve duygusal boyutta kalmamalı, anlama ve zihinsel boyutu da kapsayacak bir niteliğe kavuşmalıdır. Çünkü değişim zihniyetten başlar. Vahiyle düşünen, vahiyle hissedenden ve vahiyle yaşayan bireyler yetişmediği müddetçe Kur'an'ın hedeflediği insan ve toplumun oluşması mümkün değildir.

Kur'an'la olan ilişki tarzı, tarihi süreçte farklılaşmış ve pek de doğru olmayan şekiller kazanmıştır. Meselâ göz değmesini gidermek veya çeşitli hastalıklardan ve musibetlerden korunmak için muska taşımak âdeti bunlardan biridir. Evet, bunu ne Sahabe'de ne de onların öğrencilerinde görebiliyoruz. Yine tarihte olduğu gibi günümüzde de bazı çevrelerin, Kur'an'ı adeta çözülme-yi bekleyen bir şifreler kitabı, gizli öğretiler mecmuası olarak algıladıklarına şahit olmaktayız. Kur'an, sözde bir takım bilimsel keşifleri haber vermekte ve son asırlarda meydana gelen önemli olayların tarihini bizlere bildirmektedir. Bu bağlamda ayetlerin, arının kromozom sayısı ve insandaki DNA şifresine işaret ettiği, yine Genetik biliminin başlangıcı, insanın aya çıkması ve ilk uzay aracının göklere fırlatılması tarihlerine imalarda bulunduğu bahsedilmektedir. Bu görüşler ileri sürülürken, ilmî metotların göz ardı edildiği görülmektedir.

Bütün eğitim sistemlerinin hedefi, kendi amaçları doğrultusunda insana bir takım davranış değişiklikleri kazandırmaktır. Bunun için de insanın aklına hitap ederler, zihin, duygu ve sanat yönlerinden gelişmesini hedeflerler. Kur'an'ın gayesi de, ilâhî değerler istikametinde insanın davranış değişikliği kazanması ve buna göre ferdi hayatını ve sosyal ilişkilerini düzenlemesidir. Bu sebeple de akıl sahiplerini muhatap alır, onların idrak ve anlayış melekeleri ile iletişim kurmayı amaçlar. Onun elindeki en büyük kozu, akıl, düşünce ve duyguları harekete geçirmektir. İlgili ayetlerden bazıları şunlardır: *“Kur'an'ı iyice düşünmüyorlar mı? Eğer Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı.”*³² *“Kur'an'ı hiç düşünmüyorlar mı?”*³³ *“Onlar hâlâ Allah'ın kelâmını iyice düşünmediler mi?”*³⁴ *“Bu Kur'an, onunla uyarıl-*

32. Nisâ, 4/82.

33. Muhammed, 47/24.

34. Mü'minûn, 23/68.

maları, Allah'ın tek ilah olduğunu bilmeleri ve akıl sahiplerinin düşünüp ders alması için insanlara yapılan bir tebliğdir.”³⁵ “Düşünüp manasını anlamanız için biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik.”³⁶ Görüldüğü gibi bu ve benzeri birçok ayet, Kur'an'ı iyice anlamanın ne denli önemli olduğunu apaçık bir şekilde ortaya koymaktadır. Çünkü onun yol göstericiliğinden istifade etmenin bir başka yolu yoktur. Diğer bir ifadeyle onun en önemli silahı insanın anlama ve idrak melekesini harekete geçirmektir. Dolayısıyla bunun gerçekleşmemesi, ifade yerinde ise, elindeki bu silahın ondan alınması veya elinin kolunun bağlanması demektir.

Bilindiği gibi Hz. Peygamber'in, Kur'an'ı öğrenmenin ve öğretmenin önemine dair beyanları çoktur.³⁷ Kültürümüzde söz konusu hadislerin daha ziyade Kur'an'ı tecvit üzere okuyup öğrenmenin fazileti bağlamında anlaşıldığı görülmektedir. Böyle bir anlayışı bugünkü muhataplar açısından tamamen göz ardı etmemek gerekir. Ancak Hz. Peygamberin bu teşviklerindeki esas amaç, ayetlerin anlaşılması ve içerdiği ibret ve hikmetlerin kavranmasıdır. Diğer taraftan ayette Kur'an'ı “terfîl” üzere tilavet etmek yani acele etmeden ağır ağır okumak emredilmektedir.³⁸ Bunun sebebi de, onun inceliklerini düşünerek, kalple irtibatını kurarak okumaktır. Esas amacın bu olduğu açıktır; çünkü bu yüce kitabın indiriliş gayesi, mesajları üzerinde düşünmek ve onlardan ibret almaktır.³⁹ Diğer taraftan bilindiği gibi Kur'an, insanları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için gelmiştir.⁴⁰ Peki, ayetler anlaşılmasın bunun gerçekleştirilmesi mümkün müdür? Yine Kur'an, öğüt ve telkinlerinden istifade edilmek üzere insana gönderilmiştir.⁴¹ Öyle ise, anlaşılmayan bir kitaptan öğüt alınması söz konusu olabilir mi? Kur'an'ın bir ismi de “ruh”tur; yani o gönüllere can veren manevi bir hayat kaynağıdır.⁴² Peki, akılla buluşmayan bir vahyin insana hayat vermesini, onu ihya etmesini beklemek ne kadar doğru olur?

Bütün bunlar, günümüzde ‘anlama eksenli’ bir Kur'an öğretiminin gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Kur'an'ın güzel okunması, Tecvid kuralla-

35. İbrahim, 14/52.

36. Yusuf, 12/2.

37. Buhârî, *Tefsîru'l-Kur'an*, 21, Dârimî, Sünen, *Fezâilu'l-Kur'an*, 1; Tirmizî, Sünen, *Sevâbu'l-Kur'an*, 18.

38. Müzzemmil, 73/4.

39. Sâd, 38/29; Yûsuf, 12/2.

40. İbrahim, 14/1.

41. Nahl, 16/44.

42. Şûra, 42/52; Enfal, 8/24.

rına özen gösterilmesi ve harflerin doğru çıkarılması metotları devam ettirilmelidir. Ancak esas amaç bu İlahi Kelam'ın anlaşılmasıdır. Çünkü hiç bir söz, “anlatma” ve “anlama” maksadı olmaksızın söylenmez. Aksine her söz, muhataplar tarafından anlaşılın diye dile getirilir. Elbette ki, Allah'ın kelâmı söz konusu olduğunda bu daha da önemli hale gelmektedir. Bu açıdan, Kur'an'ın güzel bir şekilde tilavet edilmesi faaliyeti bir ara basamak olarak görülmeli, ancak ayetleri anlama, onlar üzerinde düşünme ve yaşama amaç haline getirilmelidir.

“Kur'an'ı anlama” kavramını “ilmî anlama” ve “amelî anlama” şeklinde iki şekilde değerlendirmemiz mümkündür. “İlmî anlama”, günümüzde daha çok İlahiyat Fakültelerinde gerçekleştirilmekte ve buralarda hem Kur'an'ın anlaşılma ve tefsir metoduyla ilgili hem de muhtevası ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Bunlar tarihte olduğu gibi günümüzde ve bundan sonra da devam edecektir. İkinci anlama yanı “amelî anlama” tarzında ise anlayıp uygulamak önceliklidir. Burada birincisinde olduğu şekliyle Arapçayı, onun incelemelerini ve Tefsir ilminin sorunlarını bilmek gerekmektedir. Çünkü okuyucuyu bunlar fazla ilgilendirmemektedir. Onun için esas olan, kolaylıkla anlaşılabilir itikadî, ahlâkî ve ibadet hayatıyla ilgili Kur'anî değerlerin pratiğe aktarılması ve yaşanmasıdır. Zaten Kur'an'ın geliş amacı da bu değil midir? Nitekim Ashab'ın Kur'an'la olan ilişkisine baktığımızda bunu açıkça görüyoruz.⁴³

Yaygın olmasa da, toplumumuzda Kur'an'ın anlaşılmasının sadece ilim ehlinin başarabileceği bir etkinlik olduğu şeklinde bir anlayış vardır. Bu tür kabullerin, tarihten intikal ettiği anlaşılmaktadır. Geçmişte bunların haklı nedenleri vardı. Çünkü telif edilen Arapça tefsirler ilim ehline yönelik olup halk ancak vaizler ve hatipler yoluyla bunlardan aktarılanlarla yetiniyordu. Dolayısıyla sıradan insanların doğrudan Kur'an'ın muhtevasını öğrenmesi diye bir şey söz konusu değildi. Ancak günümüzde, Türkçe kaleme alınmış çok sayıda meal ve tefsirin bulunması ve halkın anlayabileceği bir dil ve üslubun bu eserlerde kullanılmış olması, mezkûr anlayışı anlamsız hale getirmektedir.

Günümüzde Kur'an'la doğrudan muhatap olmanın yanı sıra olduğu, araya muhakkak onu anlayan bir takım araçların sokulması gerektiği yer yer ifade edilmektedir. Elbette ki bu konuda işin uzmanlarına başvurmakta ve onların bilgi ve tecrübelerinden istifade etmekte fayda vardır. En azından yararlanılacak meal ve tefsirlerin hangileri olabileceği konusunda onların telkin ve tavsiyeleri önemlidir. Ancak günümüzde Kur'an'ı öğrenmek isteyen bir kim-

43. Maşalı, Mehmet Emin, “Kur'an'ı Anlamanın Anlamı”, *Kur'an'ı Anlama Sempozyumu*, (14-16 Mayıs 2010 Dursunbey), İzmir 2011, 110-120.

se kendi özel gayretleriyle de bu çalışmayı yapabilir. Çünkü sadece mealin okunması suretiyle birçok ayetin vermek istediği mesaj rahatlıkla kavranabilir. Anlaşılmasında zorluk çekilen ayetlerde ise el altında bulundurulmuş birkaç tefsirle bu çalışma sürdürülebilir.

Günümüzde Kur'an'daki konuların öğrenilmesinde mealler önemli bir imkân sağlamaktadır. Ancak meallerden istifade etmekle mealciliği birbirine karıştırmamak gerekir. 'Mealcilik', İslam'ı sadece Kur'an tercümelerinden öğrenmeyi ifade eder. Bu, son derece yetersiz, dolayısıyla yanlış bir anlayıştır. Çünkü bin dört yüz yıllık İslami ilimler mirasını göz ardı etmek anlamını taşır. İslam'ın salt mealle anlaşılıp yaşanabileceği iddiasını savunur. Dolayısıyla burada meal, Hz. Peygamberin sünnetini ve on dört asırlık İslam ilim mirasını adeta bir dışlama aracı olarak kullanılır. Bu anlamda meal okuma vurgusu, ideolojik bir boyut da kazanabilmektedir. Çünkü geleneğin dışlanması, hâkim görüş ve anlayışları meşru hale getirme sonucunu doğurmaktadır. Böylece İslam'la bağdaştırılması mümkün olmayan yanlış bir takım yorumların kolayca yapılmasına kapı aralanmaktadır.

B) KUR'AN'IN NÜZUL TARİHİYLE İLİŞKİSİ, İLAHİ KAYNAKLI OLUŞU, MUHTEVASI VE TERTİBİ

Nazil olduğu dönemlerde İslam tebliğinin, geçirdiği tarihsel serüveni Kur'an'dan izlemek mümkündür. Gerek müşrikler ve Ehl-i kitap gerekse münafileklerin İslam daveti karşısındaki tutumlarına ayetlerde geniş yer verilir. Bu İlahi Kelam, kimi zaman inkârcıların anlaşmalara bağlı kalmamaları, içlerinde besledikleri husumet ve düşmanlıkları ortaya koymuş, kimi zaman da itikat ve yaşayışlarındaki batıl, sapma ve çelişkileri göstermiştir.

Evrensel bir çağrı olan Kur'an'ın o günkü sosyal ve kültürel şartlarla iç içe oluşu tabii bir durumdur. Çünkü sınırlı bir bölgeden başlamak ve o bölgenin inanç, örf, adet ve yaşayış tarzını dikkate almak, mesajın ortaya konulması, insanların eğitim-öğretimi açısından belki de bir zarurettir. Bilindiği gibi bütün dünya görüşleri, ideolojik akımlar ve dinler, somut örnek, belirli olgu ve olaylardan hareketle mesajlarını iletmişlerdir. Aksi takdirde yapılan çağrılar, soyut (mücerret) bir hale gelir, insan ve toplum nazarında istenilen karşılığı bulamaz. İşte Kur'an vahyinin de, bu tür sebeplerle öncelikle o dönemin şartlarını esas alarak insanlığa mesajlarını verdiğini söyleyebiliriz.⁴⁴

44. Meselâ bk. Enâm, 6/140; Mâide, 5/103; Mücâdele 58/2.

Kur'an'ın ilahi kaynaklı olduğuna dair delillerden şu şekilde bahsetmek mümkündür. Bilindiği gibi bu İlahi Kelam, kendisinin benzeri bir sözün getirilemeyeceğine dair bütün muhaliflerine meydan okumuştur.⁴⁵ Peki, Yüce Allah'tan bir destek almadan sıradan bir kimsenin böyle bir çağrıya ve bu ifadeleri kullanmaya cesaret etmesi ne kadar mümkündür? Çünkü Arap edebiyatı tarihi, o dönemlerde şairler arasında edebî rekabetin şiddetli ve yarışma kapısının sonuna kadar açık olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bir şairin söylediklerinde bir takım eksikliklerin bulunması ve hedef haline gelmesi şüphesizdi.⁴⁶

Kur'an'ın Allah tarafından Hz. Peygambere vahyedildiğini bildiren çok sayıda ayet vardır. Şayet Kur'an Hz. Peygamber'e ait olsaydı, onu Allah'a değil kendisine izafe eder; bu sayede de şan ve şeref sahibi olurdu. Çünkü hiç kimse, kendisine ait olan bir değeri başkasına mal etmez. Edipler ve yazarlar arasında kendi fikirlerini başkasına izafe eden görülmemiştir. Aksine başkalarının düşünce ve keşiflerini şu veya bu yolla kendine mal etmek isteyenler çok olmuştur. Şayet denilirse o, kendine ait fikirleri Allah'a mal ederek itibar görmesini ve kabul edilmesini istemiş olabilir. Bu durumda neden hadisleri Allah'a izafe etmemiştir? sorusu akla gelir. Ayrıca onun sireti ve hayatı ile ilgili kaynaklar, böyle bir yola yani kendi sözlerini Allah'a izafe etmeye teşebbüs etmeyeceğini gayet açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Çünkü o hayatının hiçbir anında, en küçük işlerde dahi, böyle bir aldatmaya teşebbüs etmemiştir. Onun doğru ve dürüst, güvenilir ve itimada şayan bir kişiliğe sahip olduğu hususu, dost düşman herkes tarafından kabul edilmektedir.⁴⁷

Kur'an'ın Hz. Peygamber kaynaklı olmadığını delillerinden biri de, vahyin bazen Hz. Peygambere ummadığı, beklemediği tekliflerle gelmesidir. Ayetler bazen onun görüşünde hatalı olduğunu bildirir, kimi zaman da meyletmediği bir şeye izin verirdi. Az bir miktar oyalanacak olsa, Kur'an'dan şiddetli bir ikaz, acı bir tenkit alırdı.⁴⁸ Eğer Kur'an, Hz. Peygambere ait olsaydı, bu şiddetli tenkit ve acı ifadeleri kendisi hakkında kullanması düşünülebilir mi?⁴⁹

Diğer taraftan Hz. Peygamber, ümmî bir millet içerisinde doğup büyü-müş okuma yazma bilmeyen bir insandı. Ömrünün kırk yılı ücretli çobanlık

45. İsra, 17/88.

46. Muhammed A. Draz, En Mühim Mesaj, trc. Suat Yıldırım, Akçağ, Ankara 1985, s. 54-55.

47. Draz, 15 vd.

48. Mesela bk. Tahrîm, 66/1; Tevbe, 9/43.

49. Draz, 20-21.

ve ticaret erbabı olarak geçti. Hz. Peygamberin böyle bir geçmişe sahip olduğu ona inanan inanmayan bütün araştırmacılar tarafından kabul edilmektedir. Gerçek bu olduğuna göre, onun koskoca bir insanlık tarihinden bahsederken, sahasında uzman birçok âlimin dahi bilemediği detaylarla ilgili tespitlerde bulunması, hatta doğrusunu yanlışını ayırarak muhataplarına adeta ders vermesi tek bir şeyle izah edilebilir: O da, bu şahsın söz konusu bilgileri Yüce Allah'tan vahiy yoluyla aldığı gerçeğidir.

Kur'an'a beşerî bir kaynak arayacaksa, bunun kendi kavmi olması da mümkün değildir. Çünkü Kur'an'ın ifadesiyle onlar "ümmî" kimselerdi. Bu kelime, anasından doğduğu gibi kalan ve dine dair bir şey bilmemek manasına gelmektedir. Yine Kur'an'ın bizzat kendisi Müşrik Arapların cahil, bilgiden yoksun olduğunu defalarca tekrarlamaktadır. Şu halde bizzat kendisi tarafından bilgisizlik ve cehaletle nitelenen bir kavmin, Kur'an'ı ortaya koyacak bir muallim yetiştirmesi nasıl mümkün olur?⁵⁰

Eğer Kur'an'a beşerî bir kaynak aranacaksa, bunun çağdaşı olan Yahudi ve Hıristiyan bilginleri olması da mümkün değildir. Çünkü Allah Resulü, peygamberlik öncesi bazı Hıristiyan bilginlerle görüşmüştür, ancak bu görüşmeler çok kısa süreli idi. Yine peygamberlik geldikten sonra Yahudi âlimleri ile bazı sohbetleri olmuştur. Fakat burada da soran ve öğrenen bu âlimlerdi. Hz. Peygamber ise onlara muallim, uyarıcı ve müjdeleyici olmuştur.⁵¹

Tek başına hareket eden bir aklın din konusunda ulaşabileceği sonuç ancak şu olabilir: Bu âlemin üstünde onu çekip çeviren bir ilâh vardır. O, bu kâinatı boşuna yaratmamış, aksine hikmet ve adaletin icaplarına uygun olarak onu var etmiştir. Dolayısıyla her insan yaptığı için karşılığını –iyi veya kötü olarak– görsün diye bu dünyayı bir kere daha diriltmesi gerekir. Fakat Kur'an'a baktığımızda onun bu merhalede durmadığını görüyoruz. Aksine bundan fazla olarak Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe iman vb. birçok konu ortaya konmuştur. Allah'ın sıfatları, iman ve inkâr eden insanların özellikleri detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Yaratılışın başlangıç ve sonu açıklanmıştır. Kıyametin özellikleri, cennet ve cehennem ayrıntılı olarak tasvir edilmiştir. O derecede ki onları gözümüzle görür gibi oluyoruz. İbadetlerin çeşitleri, bunların hangi vakitlerde ve nasıl edileceği, toplumsal hayatta uyulması ve uyulmaması gereken ahlâk kuralları belirlenmiştir. Ticaret, aile ve ceza hukukuyla ilgili beyanlarda bulunmuştur. Haram fiiller, yenmesi yasak olan maddeler nelerdir bunlar hak-

50. Draz, 74-75.

51. Draz, 76-83.

kında bilgiler verilmiştir. İşte bütün bunların, mektep medrese görmemiş bir insan tarafından ilâhî destek olmaksızın ortaya konması mümkün değildir.⁵² Ayrıca Kur'an, Arap dilini mükemmel bir şekilde kullanmanın yanında ilim ve felsefe alanına girmiş, hukuk, tıp, tabiat, yer ve göğün oluş kanunlarının sınırlarından bahsetmiştir. Yine Kur'an sayesinde Hz. Peygamber kardeşliği tesis etmiş, adalet ilkesini toplumsal hayatta uygulamış, malî işleri ıslah etmiş, kadına şahsiyet kazandırmış, zayıf ve mazlumları korumuş, fikir ve vicdan hürriyeti getirmiş, tabiat ilimlerine temas etmiştir. Zamanının ilim, fen ve edebi sanatlarından hiç birinde tahsil görmeyen ve ömrünü toplumu hak ve hakikate ulaştırmak amacıyla kendisine düşman olan kavimlerle mücadele ederek geçiren bir zattan, Kur'an gibi bir eserin ortaya çıkmasını ilâhî kaynağın dışında bir gerekçe ile izah etmek mümkün değildir.⁵³ Kur'an'ın konuları ve muhtevası hakkında da şunları söylemek mümkündür: Bu İlahi Kelam'ın en temel konusu akide/inançtır. Tevhit konusuna neredeyse her sayfasında yer vermekte veya işaretlerde bulunmaktadır. Baştan sona bütün özellikleriyle ilahlığın sadece Allah'a ait olduğu ve O'ndan başka tapılmaya değer hiçbir varlık bulunmadığı konusu tekrar tekrar işlenir. En mükemmel ve en güzel sıfatlar O'na aittir.⁵⁴ Görünen-görünmeyen, bilinen-bilinmeyen bütün varlıkların yaratıcısı ve sahibidir. Mutlak güç ve kudret O'nun elindedir. Cezası pek çetin ve şiddetlidir; ancak rahmet ve merhameti de bütün varlığı kuşatmıştır.⁵⁵

Tevhide ilave olarak ahiret, peygamberlik, ibadet, ahlâk, toplumsal hayat Kur'an'ın diğer temel konularını oluşturmaktadır. Onun anlaşılmasında öncelikle bunların bilinmesi önem arz etmektedir. Bunlarla bağlantılı olarak tali diyebileceğimiz konulara da yer verilmektedir. Hz. Muhammed ve ondan önceki peygamberlerin mücadeleleri, yaratılış, varlıklar, kâfir ve münafıkların içyüzlerini ortaya koyan konular da bu çerçevede zikredilebilir. Biraz daha açacak olursak, Kur'an, Hz. Âdem'in yaratılışından insanın varoluş gayesi ve yeteneklerine; evrenin mükemmel düzeni ve insanın hizmetine verilmesinden melek, cin ve şeytanın özelliklerine; Hz. İbrahim, Hz. Musa ve diğer peygamberlerin tevhit mücadelelerinden Hz. Peygamberin İslam'a davetine; Allah'ın elçilerine verilen mucizelerden nail oldukları diğer ilahi yardımlara; İslam öncesi inanç ve adetlerden hicaz bölgesindeki müşrik ve Ehl-i kitap topluluklara; Sahabe-i Kiram'ın İslam'a olan bağlılıkları ve bu uğurdaki

52. Draz, 46-47.

53. Afzalur Rahman, *Sîret Ansiklopedisi*, İnkılab, İstanbul 1996, IV, 203-204.

54. İsrâ, 17/110.

55. Â'râf, 7/156.

fedakârlıklardan münafıkların döneçlik ve ikiyüzlülüklerine; Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarından Hayber ve Mekke'nin fethi, Huneyn Gazvesi ve Tebük seferine kadar birçok konuya yer vermektedir. Yine Kur'an, iman, kul-luk ve salih amelden tevbe, sabır, şükür, ihlas, tevekkül ve takvaya; abdest ve teyemmümden namaz, oruç, hac, zekât ve infaka; evlilik, boşanma, iddet ve mirastan hicret, cihad, haram yiyecek ve içeceklerle; temel hakları koru-mak, adaleti sağlamak ve iyiliği ayakta tutmaktan ticaret hayatı ve iktisadi sorumluluklara; şirk, nifak ve isyandan kibir, haset, gösteriş, iftira ve boz-gunculuğa; ölüm, sûra üflenmesi, kıyametin kopması, diriliş, hesap, amel defteri ve mizandan ebedi saadet ve cezaya kadar birçok konudan bahset-mektedir.

Kur'an, insanlara hitap ederken, onların akli, ruhi, ahlaki ve estetik yön-lerini dikkate alır. Mesela 'Akli gerçekliği' arayan insan, mantığını tatmin edecek ve aklını ikna edecek delilleri Kur'an'da bulur. Vahyin, şu ayette ol-duğu gibi, insanı göklere, yere ve Allah'ın yarattığı her şeye bakmaya ve deli-le dayanmaya davet ettiğini görür: "*De ki: "Eğer doğru söylüyorsanız (iddia-nızı ispat edecek) delilinizi getirin."*⁵⁶ Diğer taraftan Kur'an, duyular alanına giren konularda da gözlem ve deneye dayanmaya çağırır: Şu ayette buna işa-ret edilmektedir: "*De ki: Yeryüzünde dolaşın da Allah'ın başlangıçta yarat-mayı nasıl yaptığımıza bir bakın."*⁵⁷ Yine şu ayette belirtildiği gibi habere daya-nan konularda doğru ve güvenilir rivayeti esas alır: "*Eğer doğru söyleyenler iseniz, bundan önceki bir kitap yahut bir bilgi kalıntısı olsun getirin bana!"*⁵⁸

Kur'an, 'rûhî hakikatleri' arayan insanların da manevî ihtiyaçlarını gi-derir ve vicdanlarını doyurur. İmanı talep eden kimse, Kur'an'da Yüce Al-lah'a, O'na kavuşmaya ve vereceği mükâfata iman etmeyi gerektirecek, yi-ne inkâr ve şüpheleri giderecek delilleri bulur. Ayrıca kişi, Allah'ın varlığı-na, birliğine kudretinin büyüklüğüne, hikmetinin sonsuzluğuna, rahmetinin nihayetsizliğine götürecektir işaret ve kanıtları onda görür. Nitekim şu ayetler insandaki sonsuzluk duygusuna hitap etmektedir: "*Yeryüzündeki her can-lı yok olacaktır. Ancak senin hem azamet hem de kerem sahibi Rabbinin za-tı baki kalacaktır."*⁵⁹

Yine 'ahlâkî değerler'i isteyen kimse Kur'an'da aradığını bulur. Bilindiği gibi ahlâkın konusu hayır yapmaktır. Kur'an, hakka rehberlik ettiği gibi ay-

56. Bakara, 2/111.

57. Ankebut, 29/20.

58. Ahkâf, 46/4, Kardâvî, a.g.e., 78.

59. Rahmân, 55/26-27.

nı zamanda hayra da rehberlik eder. Hatta hayır yapmayı müslümanların en önemli görevlerinden biri olarak kabul eder ve şöyle der: “(Allah’ı hoşnut edecek) hayırlı işler yapın ki, esenlik ve kurtuluşa eresiniz.”⁶⁰ Ayrıca Kur’an, insandaki güzellik duygusuna ve sanat zevkine hitap eder ve muhataplarına şu çağırımı yapar: “Biz gökte yıldız kümeleri oluşturduk; ibretle bakıp seyredenler için gökyüzüne çok güzel bir görünüm verdik.”⁶¹

Diğer taraftan Kur’an’da insanlığın geliştirdiği ve çok değişik bilimlerin alanına giren yüzlerce konuya yer verilir. Ancak bu durum, Kur’an’ı bir bilimler ansiklopedisi gibi görme neticesine bizleri götürmemelidir. Aksine bütün bunlardan bahsedilirken, onun kendine has bir amacı ve yöntemi vardır. Dolayısıyla Kur’an tarihten ve toplumsal süreçlerden bahseder; ancak bir Tarih ve Sosyoloji kitabı gibi hikâye etmek ve bilgi vermek amacıyla değildir. Yine o, canlılardan ve astronomik olaylardan söz eder; fakat Biyoloji ve Astronomi bilimlerinin amaç ve metodundan farklı bir şekilde bu konulara yer verir. Çünkü Kur’an’ın buradaki gayesi, muhatapları bahsedilen alanlarda bilimsel bilgilerle aydınlatmak değil, aksine tevhit, ölümden sonra diriliş ve Cenab-ı Hakk’ın kendilerine olan merhameti ve ihsanı konularında onlara mesajlar vermektir.

Kur’an’ın tertibinde kendine has bir yöntemi vardır. Başka bir ifadeyle konulara yer verilirken ayetlerin iniş sırası veya konu bütünlüğü esas alınmaz. Aksine burada Allah Teâlâ’nın bildirmesi ile Hz. Peygamber tarafından belirlenen bir tertip söz konusudur. Bunun bir neticesi olarak ayetler arasındaki bağlantılar konusunda tarih boyunca müfessirler tarafından değişik yorum ve izahlar yapılmıştır. Ancak Kur’an’da yan yana duran pek çok ayetin, farklı zaman ve mekânlarda inmiş olduğu da bir gerçektir. Bu nedenle bazen bir konu anlatılırken başka bir konuya geçilir. Böylece Kur’an’ın ana konuları, Farklı bağlamlarda tekrar tekrar anlatılır. Aslında Kur’an’ın bu değişken anlatım tarzı, bir açıdan insan tabiatıyla da uyum gösterir. Çünkü insanın iç dünyası ve beklentileri tekdüze bir özellik ortaya koymaz; aksine girift bir yapı ve çeşitlilik arz eder. Bahsedilen bu durumun bir neticesidir ki, meselâ insan Kur’an’dan bir sayfa okuduğunda, kendi inanç, ibadet ve ahlâk hayatıyla doğrudan ilgili, duygu, düşünce ve beklentilerine aynı anda cevap veren birçok ayetle karşılaşır.

Yine belirtmek gerekir ki çok çeşitli konuların Kur’an’da adeta iç içe geçmiş bir dokuma gibi verildiğini görürüz. İnanç konuları, ibadet, ahlâk ve mu-

60. Hac, 22/77, Kardâvî, a.g.e., 80.

61. Hicr, 15/16.

amelatla beraber verilir. Bu yönüyle Kur'an, adeta bütün unsurları tamamlanmış manevî, ruhî bir gıdaya benzer.⁶² Fakat konu bütünlüğüne, giriş, gelişme ve sonuç planlamasına alışık günümüz zihin yapısı, Kur'an'ın kendine has bu sunuş tarzı karşısında ilk etapta şaşırabilir. Bu bağlamda okuyucu, meallerin birçoğunda yer alan Allah'ın sıfatları, insan ve özellikleri, ahret hayatı, kıyamet, cennet, cehennem, iman, inkâr, zulüm, adalet vb. konulardaki indekslerden istifade edebilir. Yine konularına göre Kur'an mealleri yayınlanmaktadır. Ayrıca son dönemlerde ülkemizde 'Kur'an'da Hz. Musa', 'Kur'an'da Günah' türünden konulu tefsir çalışmalarının sayısı epeyce artmıştır; bunlardan yararlanmak da mümkündür. Çünkü bu eserlerde, belirli konularla alakalı Kur'an'ın değişik yerlerinde serpiştirilen ayetler, bir bütünlük içerisinde ele alınmakta ve tefsir edilmektedir.

Kur'an'ı okuduğumuzda, dikkati çeken özelliklerinden biri de onda tekrarların yer almasıdır. Herhalde bunun hikmeti şudur: Bilindiği gibi Kur'an'ın nazil olması 23 yıl sürdü. Onun ayet ve sûreleri, İslam davetinin değişik merhalelerinde çeşitli ihtiyaçlara göre nazil oldu. İşte bu durum, bazı hususların Kur'an'da tekrar tekrar ele alınışını açıklamaktadır. Çünkü İslam'ın tebliğinde bir safha, bazen aylar veya yıllarca sürmekte idi. Dolayısıyla bu durum, aynı konuların farklı üslup ve ifadelerle tekrarlanmasını ve vurgulanmasını zorunlu hale getirmiştir. Burada şu hususu belirtmekte de fayda vardır: Vahyin amacı, ilâhî emir ve yasakları insanın sadece bilmesi ve öğrenmesi değildir. Bunun da ötesinde onların şuur ve yaşanan değerler haline gelmeleri hedeflenmiştir. İşte maksat bu olunca, ilahî emir ve yasakların bir defa değil, sık sık tekrar edilmesi gerekmiştir.

C) KUR'AN TEFSİRİNDE USULE AİT BAZI KONULAR

Kur'an'ı anlama ve tefsir etme metoduyla ilgilenen âlimler, onun dili, iç bütünlüğü ve nazil olduğu tarihsel şartlarla ilgili bazı ilimlerden bahsetmişlerdir.

Kur'an'ı kendi bütünlüğü içinde anlamak bunlardan biridir. Konuyu şu ayetler bağlamında açıklayabiliriz: “Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir.”⁶³ “Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözleri

62. Muhammed Gazali, *Kur'an'ı Anlama Yöntemi*, trc. Emrullah İşler, Sor Yayıncılık, Ankara 1990, s. 121.

63. İbrahim, 14/4.

üzerinde de bir perde vardı."⁶⁴ Bu ayetlere bakıldığında, iman ve inkârın, ilâhî bir zorlama neticesinde meydana geldiği zannedilir. Oysa meseleyi Kur'an'ın bütünlüğü açısından incelediğimizde, bu konuda insanın serbest bırakıldığını görürüz. Meselâ, ayette mealen şöyle buyrulmaktadır: "*Ona doğru yolu gösterdik; artık ister şükreder, isterse nankörlük eder.*"⁶⁵ Yine eşsiz adalet sahibi olan Allah Teâlâ'nın kullarını hem doğru yoldan saptırması hem de bundan dolayı onları cezalandırması düşünülebilir mi? Elbette ki şu ayetin gösterdiği gibi bunu söylemek mümkün değildir: "*Allah insanlara zerre kadar dahi haksızlık etmez.*"⁶⁶ Dolayısıyla bu ayetler arasını şu şekilde uzlaştırmak mümkündür: Kulun hür iradesiyle yaptığı fiiller de dâhil olmak üzere her şey, Allah Teâlâ'nın ilim ve iradesine uygun olarak gerçekleşmektedir. O istemeseydi kul irade ve tercih sahibi olamazdı; hayrı ve şerri, doğruyu ve yanlış, küfürü ve imanı tercih edemezdi; kulağını hak davetine açamaz veya tıkayamazdı. Kısaca insanlara irade, tercih, güç gibi imkânları ve kabiliyetleri veren Allah Teâlâ'dır. İşte bu anlamda hidayete erdiren, saptıran, mühürleyen, hayrı ve şerri işleten O'dur.

Verilen örnekte de görüldüğü gibi ayetleri Kur'an'ın bütünlüğü çerçevesinde anlamak gerekir. Çünkü bir yerde kapalı olan bir ayet başka bir yerde açıklanmakta veya umumi (genel) bir manada olan bir ayet başka bir yerde tahsis (özelleştirme) edilebilmektedir. Kısaca Kur'an, kendi kendini açıklayan bir kitaptır. Dolayısıyla ayetler anlaşılırken parçacı bir yaklaşımla hareket edilmemeli ve bahsedilen bütünlük dikkate alınmalıdır. Nitekim tarihte olduğu gibi günümüzde de yanlış bir takım tefsir ve mezhebî yaklaşımların ortaya çıkmasının nedenlerinden biri, bir konudaki ayetlerden birini alıp ötekisini göz ardı etmekten kaynaklanmaktadır.

Kur'an'ın anlaşılmasında başvurmamız gereken en önemli kaynaklardan bir diğeri de, Hz. Peygamber'in sünneti, sireti ve hadislerdir. Resul-i Ekrem, Kur'an'ın yeryüzünde ilk muhatabı, ilk uygulayıcısı ve tebliğcisidir. Bu nitelikler, peygamber olmanın ona yüklediği sorumluluğun değişik boyutlarıdır. Elbette ki bu durum, ilâhî kitabı en iyi anlayanın da o olduğu neticesine bizleri götürmektedir. Sünnet dikkate alınmadığı takdirde, Kur'an'ın ele aldığı birçok konunun anlaşılması ve uygulanması mümkün olmayacaktır. Çünkü Kur'an'da bunlara çok kısa ve özlü bir şekilde temas edilmektedir. Meselâ İslam'ın temel şartlarından olan namaz, oruç, hac, zekât vb. konular böyledir.

64. Bakara, 2/7.

65. İnsân, 76/3.

66. Yunus, 10/44.

Namazların vakitleri, bunların kaç rekât kılınacağı, zekâtın miktarı, hac ibadetinin nasıl eda edileceği vb. konuları Hz. Peygamber bizlere gerek sözlü gerekse uygulamalı olarak bildirilmiştir.

Ayetlerin anlaşılmasında nazil oldukları dönemin sosyo-kültürel şartlarının bilinmesi de önem arz etmektedir. Zira gerek inanç ve ahlâk gerekse sosyal hayat ve hukuk konularında, ayetler genellikle ilgili konunun hükmünü kısaca verir. İşte bu veciz ifadeleri anlayabilmek için, tarihsel arka planı bilmek oldukça önem arz etmektedir. Bu anlamda ilk dönemlerden itibaren telif edilen rivayet tefsirleri bizlere oldukça önemli bir malzeme sunar. Konumuzla ilgili olarak şu ayeti örnek olarak verebiliriz: “*Ey Âdemoğulları! Her mes-citte ziynetinizi takın. Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez.*”⁶⁷ Bu ayeti okuduğumuzda bazı sorular akla gelmektedir. Meselâ neden burada ziynet takılması emredilmektedir? Bu ziynetten maksat nedir? Yeme içmenin emredilmesi, fakat israfın yasaklanmasının arkasında hangi gerçekler yatmaktadır? İşte ayetin tarihsel arka planı araştırıldığında, bu sorular açıklığa kavuşmaktadır. Nitekim rivayetlerde geçtiğine göre müşrikler, Kâbe’yi çıplak ziyaret eder; ziyaret dönemlerinde et, yağ, süt gibi değerli gıda maddelerini yemezler; diğerlerini ise çok az yerler ve bunun dinî bir vecibe olduğuna inanırlardı. İşte ayet bu batıl uygulamayı kaldırmakta, ibadet sırasında örtünme zorunluluğu getirmektedir. Ayrıca haram olduğuna dair özel hüküm bulunmayan maddelerin yenilip içilmesine de, israfa kaçmamak şartıyla, izin vermektedir.

Kur’an’ın anlaşılmasında ayetlerin nerede, ne zaman, kimler hakkında, hangi olay üzerine nazil olduklarının bilinmesi de önemlidir. Bu konularda bizleri aydınlatan tarihi rivayetlere “iniş/nüzul sebebi” diyoruz. Şu ayeti örnek olarak verebiliriz: “*Yaptıklarıyla sevinen, yapmadıklarıyla da övülme-ten hoşlananların, azaptan kurtulacaklarını sakın ha sakın zannetme; çünkü onları çok acı veren bir azap beklemektedir.*”⁶⁸ Ayeti bir tefsire bakmadan bu şekilde aldığımızda bir anlama problemi ile karşılaşacağımız açıktır. Çünkü gerçekten böyle ise müminlerin de birçoğu bu feci azaba uğrayacak demektir. Zira insanlar, çoğunlukla yaptıkları ile sevinir, övülme-ten de hoşlananlar. Nitekim Ashab-ı Kiram arasında da ayetin bu yönüyle tartışıldığı nakledilmektedir. Ancak iniş sebebi bilindiğinde, ayetin manası açıklığa kavuşmaktadır. Şöyle ki, burada Yahudiler muhatap alınmaktadır. Hz. Peygamber, onlara bir şey sorduğunda bildiklerini gizliyor, konuyu çarpıtıyorlardı. İlahi ba-

67. A’raf, 7/31.

68. Âl-i İmrân, 3/188.

zı gerçekleri bildikleri halde söylemiyorlardı. Bu davranışları ile yaptıklarına seviniyor, arkadaşları arasında övülmekten de hoşlanıyorlardı. İşte ayetin bu olay üzerine nazil olduğu bildirilmektedir.⁶⁹

Ayetlerin anlaşılmasında iniş sebepleri ve nüzul döneminin sosyo-kültürel şartlarının bilinmesinin gerekliliği, bunların o dönemlere mahsus beyanlar olduğu anlamını taşımamaktadır. Aksine bu ilkeler, Kur'an'ın mana ve maksatlarının doğru anlaşılması açısından önemlidir. Yoksa bunların sonraki dönemlere uzanan boyutlarıyla ilgili başta Kelam, Fıkıh ve Tefsir alanlarında olmak üzere önemli metotlar geliştirilmiş ve zengin bir yorum literatürü ortaya konmuştur.

D) KUR'AN'I ANLAMADA GEREKLİ KİŞİSEL TUTUMLAR

Kur'an, müminlerin iman ve amelî hayatlarını doğrudan ilgilendiren teşvik, uyarı, emir ve yasaklar içermektedir. Bunların pratik hayata aktarılması gerekmektedir. Muhatapların Kur'an'ı doğru bir şekilde anlamaları, onun feyz ve bereketinden istifade edebilmeleri için, usule ait bilgilere ilave olarak, içerisinde buldukları manevî ve psikolojik durumları da önem arz etmektedir. Aşağıda bu çerçevede bazı ilkelerden bahsedilecektir.

Bir mezhebi veya fikrî bir akımı esas kabul edip ayetleri bu doğrultuda yanlış bir şekilde anlamak çokça yapılan yanlışlardan biridir. Bunun yerine okuyucu Kur'an'a yönelmeli, ondan hareketle fikir ve düşüncelerini oluşturma gayreti içerisinde olmalıdır. Yine bilinmelidir ki şeytanın asıl işi, hak ve hakikate götüren bütün yolları insana kapatmaktır.⁷⁰ Dolayısıyla hakikatin biricik kaynağı olan Kur'an'la yüzleşmemesi için insanın önüne her türlü engeli çıkarır.⁷¹ İnsan bütün bunları aşır İlahî Kelâm'ı anlamaya yöneldiğinde de, bu ısrarından vazgeçmez; önyargılarını gözünde büyüterek ilâhî kelâmın manasını çarpıtmak için değişik yollara başvurur. İşte bu açıdan Kur'an tilavetinden önce şu ayette belirtildiği gibi Allah'a sığınmak gerekmektedir: *"Kur'an okumak istediğin zaman, kovulmuş şeytandan Allah'a sığın."*⁷² Bu, bir taraftan ayetlerin manasına nüfuz etmeyi engelleyen dünya hırsı ve tama-

69. İlgili ayetin tefsiri bk. İbn Cerîr et-Taberî, Câmîu'l-Beyan

70. A'râf, 7/16-17.

71. Furkan, 25/29.

72. Nahl, 16/98.

hından, ön yargı ve taassuptan Allah Teâlâ'nın himayesine girmeyi niyaz etmektir. Diğer taraftan da Kur'an okuyucusunun, akıl ve gönül olarak bu tür engellerden kendini arındırması ve ilâhî mesajları alacak şekilde psikolojik olarak buna hazırlanmasıdır.

Diğer taraftan Kur'an'la olan beraberlikte niyet ve beklentiler önemlidir. Çünkü bir işe girilirken amaç ve niyetler çeşitli olabilir. Buradan elde edilecek sonuçlar da ona göre değişir. Kur'an'a yaklaşırken de farklı amaçlar olabilir. Bu, akademik araştırma yapmak olabileceği gibi merakı giderme de olabilir. Yine insanın Kur'an hakkındaki kültür ve bilgisini artırmak gayesine matuf olabileceği gibi anlamaksızın sırf ibadet amacıyla da olabilir. Şüphesiz ki bunların faydadan hali yaklaşımlar olduklarını söylememiz doğru değildir. Ancak unutmamak gerekir ki, Kur'an'ın insan için hidayet kaynağı oluşu, bunlardan sadece birisi ile gerçekleşebilir. O da, kişinin bu ilâhî kelâmı kendi hayatına müdahale etmeye tam yetkili görmesidir. Kısaca dinleyip itaat etme iştiyakıyla ona yönelmesidir.

Bir başka konu da şudur: Okuyucu ayetlerin manasıyla ilgili daha önce bazı bilgilere sahip olabilir. Yine Kur'an okumalarında tefsirlerdeki bazı bilgilerden istifade edebilir. Bu, sahil anlama varabilmek için gerekli olan bir durumdur. Fakat bunların iyi özümsemesi ayette geçen ifadelerle ilgili kavrayış ve düşüncenin daha ileriyle götürülmesi önemlidir. Ayetler üzerinde tedebbür dediğimiz de zaten budur. Başka bir anlatımla insanın bunları, ifade yerinde ise, ham malzeme olarak tutması değil de işlemesi ve kendine mal etmesi gerekir. Çünkü her ferdin, kendi okuma ve anlamaları sonucunda elde ettiği şahsî tecrübe ve duyarlıkları daha kalıcıdır.

Âlimler, ayetleri anlamayı ve incelikleri üzerinde düşünmeyi teşvik etmişlerdir. Ancak bu konuda keyfi bir tutum içerisinde bulunmayı, sorumsuzca hareket etmeyi de uygun görmemişlerdir. Sağlam bilgiye dayanmayan konularda susmayı tercih etmişlerdir. Kısaca kesin bir bilgiye ve ilme dayanan konular nakledilebilir, fakat dinin temel ilke ve kurallarını bilmeden, henüz olgunlaşmamış ve sağlam delillere dayanmayan konularda susmak gerekir.⁷³ Nitekim Hz. Peygamber bu konuda bizlere şu uyarıyı yapar: "*Kim Kur'an hakkında bilgisizce konuşursa, cehennemdeki yerine hazırlansın.*"⁷⁴

Kur'an okumalarında bilgiden bilince yükselmek gerekir. Çünkü onun bazı ayetlerini bilmekle, sunduğu dünya görüşünü, hayat tarzını bir bilinç/

73. Salah Abdulfettah el-Hâlidî, *Tesvîbât fî Fehmi ba'di'l-âyât*, Dâru'l-kalem, Dımeşk, 1987, s. 19-20.

74. Tirmizî, *Tefsiru'l-Kur'an*, 1.

şuur haline getirmek farklı şeylerdir. “Bilgi”den “bilinç” aşamasına geçilmesi, bilgilerin iyice kavranması, zihinde duru ve aydınlık hale gelmesi demektir. Bu da, Kur’an’la olan beraberliğin devamlı ve düzenli olmasına bağlıdır. Zaten onun bir isminin “zıkr/hatırlama”⁷⁵ olması da, akılda tutulması ve tekrarlanmasıyla önemine işaret eder. Dolayısıyla her yer ve zamanda Kur’an’ın okunması ve anlaşılma çabasının sürdürülmesi mümkündür. Bununla beraber, Hz. Peygambere öğretilen metotta, bazı zamanların bu açıdan özel bir önem arz ettiği görülmektedir. İlk nazil olan Müzzemmil sûresinde buna değinilmektedir. Burada Allah Resülü’nün, gece kalkması, ibadet etmesi ve Kur’an’ı ağır ağır, tane tane okuması kendisine emredilmektedir. Çünkü geceleri ibadet ve Kur’an üzerinde düşünme insanın iç dünyasında kalıcı etkiler bırakır.⁷⁶

İnsanın musibetlere maruz kaldığı, bunalım ve sarsıntılar geçirdiği zamanlar da Kur’an okumaları açısından önemlidir. Çünkü yaşanan bu olumsuz gelişmeler, bazen insanın tahammül gücünü zorlayabilir, onu çaresizlik ve çıkmazlara sürükleyebilir. İnsan böyle anlarda, duygusal etkilenmeye açık olur, yaşayış ve gidişatı ile ilgili varoluşsal kararlar alabilir. İşte Kur’an’ın böyle durumlarda okunması ve anlaşılması, ümitlerin yeniden yeşermesine ve kişinin gönül dünyasında ileriye dönük kalıcı izler bırakmasına sebep olabilir.

Diğer taraftan şu hususu da belirtmek gerekir: Kur’an’ın içerdiği kelime ve kavramları, lügat manaları itibariyle bir gayr-i müslimin anlaması mümkündür. Ancak onlar, ayetlerde ortaya konulan iman coşkusu ve Allah’a teslimiyet duygusunu ne kadar hissedebilir ve kavrayabilirler? Aynı şekilde Kur’an’ı yaşama çabası olmayan, hayrı hâkim şerri mahkûm etme davası gütmeyen insanların da, ayetlerde ortaya konulan mümince teslimiyeti, takvayı, tevekkülü hissetmeleri ve derinliğine bu kavramları özümsemeleri mümkün olmayacaktır. Çünkü Kur’an öğrenildikçe yaşanır, yaşandıkça da anlam ve hikmetleri daha iyi kavranır. Nitekim müfessir Mevdûdî, Kur’an’ın yüce maksat ve manalarını anlamanın, ancak bu kitabı kendi hayatında hakem kabul etmekle ve bütün adımlarını onun öğrettiği ve yönlendirdiği şekilde atmakla mümkün olacağını ifade eder.⁷⁷

75. Nahl 16/44

76. Müzzemmil, 73/1-7. Yine Al-i İmrân 3/113’de gece saatlerinde Allah’ın ayetlerini okuyanlardan bahsedilmektedir.

77. Mevdudi, *Tefhimu’l-Kur’an*, İstanbul 1991, I, 37-38.

SONUÇ

Müslüman bir toplum olarak, Yüce Kur'an'ı okuyup anlama konusunda istenilen düzeyde olmadığımız bir gerçektir. Bunun çeşitli sebeplerinden bahsetmek mümkündür. Fakat her halde okuyucunun şu iki hususta bir ön bilgiye sahip olmaması, Kur'an'la iletişim kurmasını önemli ölçüde etkilemektedir: Bunlardan birincisi, insanın Kur'an'ın tarihle olan ilişkisini, yine kendine özgü muhteva, dil ve üslup özelliklerini bilmemesidir. İkincisi de onun bu İlahi Kelam'ın nasıl anlaşılacağına dair bir bilgiye sahibi olmamasıdır. Bu durumdaki bir okuyucunun dipnotsuz ve açıklamaz bir meal yoluyla Kur'an'ı öğrenmeye kalkışması, ifade yerinde ise, onun karşısında donanımsız ve hazırlıksız yakalanmasına sebep olmaktadır.

Yüce Kur'an'ın doğrudan bize hitap eden mesajları çoktur. Ancak bir başka yönüyle o, genelde insanlık özelinde ise tarihin derinliklerinden bizlere seslenmektedir.. Onun bu özelliği, anlaşılması noktasında tarihle olan ilişkisinin önemini ortaya koymaktadır. Bir başka benzetmeyle ayetlerin salt lafız anlamları aysbergin sadece su yüzeyine çıkmış kısmını bizlere göstermektedir. Ama büyük gövde insanlık ve nüzul tarihi içinde gömülü bulunmaktadır. İşte Kur'an okumalarında bu gerçeklik göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla sadece meal metnini içeren çalışmalar, ayetlerin nazil olduğu şartlar ve Hz. Peygamberin mücadelesi hakkında yeterli bilgiyi muhataplara vermemektedir. Böyle çalışmalarda, ifade yerinde ise, ilâhî kelâm ve bu kelâmın nazil olduğu şartlar birbirinden kopmaktadır. Oysa söz ve bu sözün söylendiği bağlam bir bütünlük arz eder. Bu bütünlüğün bozulması, soru ve sorunların hesaba katılmadan cevabın anlaşılmaya çalışılmasına benzer. Bu durum, anlaşılmaya çalışılan ayetlerden ilâhî maksat ve muradın ne olduğunu tayin etmeyi güçleştirir; belki de bazı ayetlerde imkânsız bir hale getirir. Bu itibarla ayetlerin anlaşılmasında Hz. Peygamberin tebliğ mücadelesi ve Sünnet'ini bilmek, yine özel manada nüzul sebepleri ve genel manada ise Cahiliye toplumunun kültür ve sosyal hayatı hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Bunun için ilim çevrelerinde kabul gören tefsirlerden yahut da okuma esnasında zihinlerde oluşan soruları giderecek açıklamalı meallerden istifade etmek gerekmektedir.

Kur'an'ın hidayetinden istifade etmek için, onun metin muhteva, dil ve üslup özelliklerini yine anlaşılmasına dair usul ilkelerini bilmek gereklidir, fakat bunlar yeterli değildir. Okuyucu, ayrıca Kur'an'ın şifa ve rahmet dünyasından istifade edebilmenin, her şeyden önce disiplini ve gayreti gerektirdiğini bilmelidir. Diğer bir ifadeyle Kur'an'ın diline ve üslubuna alışmak, onunla

bir ülfet oluşturmak için ayetlerin anlamları üzerinde yoğunlaşmak lazımdır. Bu da, bir anda olacak, kısa vadede gerçekleşecek bir durum olmayıp vahyin hedefleri doğrultusunda düzenli bir çabayı zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla insan Kur'an'ı her eline aldığı anda onun rahmet ve bereketi sağanak sağanak kişinin kalbine, yağmayabilir. Her seferinde akli ve vicdanı harekete geçmeyebilir, vahyin vereceği feyiz ve ilhamdan dolu dolu istifade edebilir. Kaldı ki bu, insanın o andaki ruh haliyle ve psikolojisiyle, Yüce Allah'ın rızasını, hidayetini ve hakikati arama istek ve iştiyakıyla da yakından ilgilidir. Ancak belirtmek gerekir ki, insanın okuduğu birçok ayetten sadece birisinin, hatta bir ayette geçen tek bir kelime veya kavramın gönlünde parıltması ve önüne bir ışık tutması bile son derece önemlidir. İşte Kur'an'la beraberlik devam ettiği müddetçe, bu müstesna anlar gittikçe çoğalacak ve bunlar, insanın kulluğunun, ebedi mutluluk yurduna yürüyüşünün vazgeçilmez işaret ışıkları olacaktır.